

- внутрішньо-інституційна діяльність соціальних суб'єктів (функції, властивості, позиції);

- зовнішні цілі та діяльність інституцій ООН.

Запропонований спосіб інтерпретації контексту в сфері міжнародного права є виправданим у зв'язку з інтенсивною розробкою загальної теорії мовної діяльності з урахуванням соціокультурних, когнітивних та прагматичних аспектів та може бути використаним для аналізу інших типів дискурсів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Максимов С.Е. Прагматическая доминанта текста и дейксис // Высказывание и дискурс в прагматическом аспекте. – Киев, 1989. – С. 63–68.
2. Никифорова Р.В. К вопросу о сложных речевых актах // Речевые акты в лингвистике и методике. – Пятигорск, 1986. – С. 159–165.
3. Почепцов Г.Г. Прагматический аспект изучения предложения // Иностран. яз. в школе. – 1975. – № 6. – С. 15–25.
4. Почепцов Г.Г. Слушатель и его роль в актах речевого общения // Языковое общение: Единицы и регулятивы // Сб. науч. тр. Калининского гос. ун-та. – Калинин, 1987. – С. 26–38.
5. Почепцов Г.Г. (мл.) Коммуникативные аспекты семантики. – Киев: Вища школа, 1987. – 131 с.
6. Hancher M. The classification of cooperative illocutionary acts // Language in Society. – 1979. – № 8. – P. 1–14.
7. Leech G. Principles of Pragmatics. London: Longman. – 250 p.
8. Random House Dictionary. – 1966.
9. Merriam–Webster's New International Dictionary of the English Language. – Springfield. Mass., 1971.

Михайло Попович

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНІ ОЗНАКИ РЕФЕРЕНТНОГО ПОЗНАЧУВАНОВОГО

У наукових дослідженнях, присвячених проблемам мовного знака, усталилася думка, що референтом мовного знака є предмети (явища, події, факти, ситуації і тощо) об'єктивної дійсності, на які він вказує як комунікативна одиниця. Тому вважається, що мовний знак у своїй номінативній функції виражає ідеальну (денотативну) предметну віднесеність, а в предикативній функції – реальну (референтну) предметну віднесеність ([див.: 1; 18]).

Постулюючи тезу, що референція – це явище мовлення [1, 6; 11, 161; 13, 8; 25, 66], вчені досліджують проблему референції головним чином як певний комунікативний потенціал, закладений логікою мислення у семіотичному відношенні, що склалося між суб'єктами мовлення, мовними знаками та об'єктами реальної дійсності. Звідси першочерговий інтерес до умов здійснення референтних повідомлень, їх адекватної інтерпретації як у семантичному, так і в прагматичному відношеннях. Словом, комунікативний аспект проблеми референції є однією з основних тем наукових досліджень цього типу. Див., наприклад, праці Н.Д. Арутюнової [1], К.С. Доннелана [8], О. Дюкро [22], Л. Лінського [11], Е.В. Падучевої [13], Дж.Р. Сірля [25], П.Ф. Стросона [16] та ін.

У цьому науковому руслі значно менше уваги приділяється власне семіотичній природі самого референта, яким він є як об'єкт позначення, а також коли, за яких умов, цей об'єкт позначення може іменуватися референтом мовного знака. Торкаючись цього питання, Е. Бенвеніст писав: "Кожне висловлювання і кожен елемент висловлювання наділений референцією", а "сказати, який референт, описати і охарактеризувати його, – застерігає вчений, – це інше, іноді дуже складне завдання, яке не має нічого спільного з вільним володінням мовою" [21, 128].

Складність цього завдання виявляється уже при першому наближенні до цієї проблеми – при спробі відповісти на питання, що являє собою референт мовного знака, чи є він взагалі лінгвістичним явищем, а якщо так, то яка його семіотична природа. Обсяг висловлених з цього приводу різноманітних думок надзвичайно великий. Щоб переконатися у цьому, достатньо порівняти декілька визначень поняття "референт". Див., наприклад:

1. "Не вдаючись у філософські тонкощі, я буду вважати, що референтом є те уявлення, для вираження якого використовується ім'я" [20, 279].

2. Референт – це "об'єкт або прояв видимого світу, до якого відсилає лінгвістична форма" [26, 284].

3. Референт – це "об'єкт позамовної дійсності, який має на увазі мовець, висловлюючи даний мовний відрізок" [10, 410].

Немає потреби робити докладний науковий аналіз цих майже навмання вибраних визначень, щоб пересвідчитися в тому, що кожне з них тлумачить сутність "референта" по-різному. Так, у першому визначенні референтом мовної одиниці вважається тільки певне суб'єктивне уявлення мовців про предметний світ. Тобто мається на увазі відтворений у свідомості мовців чуттєво-споглядальний образ предметів чи явищ, про які говориться.

Зовсім інше розуміння природи референта у двох інших визначеннях. Тут, як бачимо, головна увага акцентується на матеріальному аспекті об'єктів референції, на їх реальній сутності. Однак вони не тотожні у понятійному відношенні. У другому визначенні автор наголошує на думці, що референтними можуть бути тільки ті об'єкти реального світу, які фіксуються органами чуттів, чого немає у третьому з цитованих визначень.

Само собою зрозуміло, що семіотична оцінка будь-якої мовної одиниці в понятійному контексті наведених вище визначень буде не тільки різною, але й взаємовиключаючою. Так, якщо виходити із змісту першого визначення, то позначуване номінативних одиниць у висловленні "*Le blé nourrit l'homme, mais l'homme a son tour sauve le blé dont il engrange la semence*" (Saint-Exupéry, *Pilote de guerre*) можна вважати референтним, оскільки кожен з нас добре собі уявляє, що таке "збіжжя", "людина" чи "насіння". Проте подібний висновок виявиться зовсім неправильним, якщо ми оцінюватимемо семіотичний статус цих же номінативних одиниць з точки зору двох інших тлумачень референта.

У зв'язку з цим, виникає необхідність з'ясувати, в яких випадках позначуване мовного знака може вважатися референтом і якими функціонально-семантичними ознаками він повинен характеризуватися при цьому.

Це питання широко обговорюють учені різних наукових галузей: логіки, філософи, мовознавці. Проте найвагомійший внесок у його висвітлення зробили дослідження К.С. Доннелана [8], Л. Лінського [11], Б. Рассела [15], Дж.Р.Сірля [25], П.Ф.Стросона [16].

Систематизуючи думки, висловлені цими та іншими видатними ученими стосовно вказаного питання, спробуємо з'ясувати основні категоріальні ознаки поняття "референт".

1. Абсолютна більшість мовознавців, які досліджують проблему референції, сходяться на тому, що референт мовного знака – це предмети (явища, факти, події, ситуації і т.д.) позамовної дійсності, які є об'єктом позначення: "Всяке ім'я (найрізноманітніші за формою вирази типу **Петро, ця книга, вечірня зірка**) має своїм завданням позначати референт, об'єкт реальної дійсності, відмінний від нього" [22, 27].

Автором даного тлумачення сутності референта є О. Дюкро, але його з повним правом можна адресувати і багатьом іншим вченим, які, якщо не брати до уваги деякі несуттєві деталі, дають аналогічні тлумачення (див., наприклад, [13, 3; 23, 12; 26, 13; та ін.]).

Незважаючи на велике поширення, дане розуміння референта потребує певної науково-методологічної корекції. Справа в тому, що предмет позначення як такий не може бути об'єктом вивчення лінгвістики. Отже, перед нами постає дилема: або відмовитися від цього поняття, як іноді пропонують мовознавці [6, 16], або ж надати йому іншого змісту, який би вводив його у компетенцію лінгвістики, робив би його об'єктом лінгвістичного аналізу. Ми схилиємося до другої альтернативи.

Твердячи, що референтом мовного знака є об'єктивно існуючі предмети та явища, вчені дуже спрощують реальну природу цього співвідношення. Адже між мовним знаком і предметним світом знаходиться мисляча людина, мовно-розумова діяльність якої опосередковує це відношення, визначає й регулює його конкретні прояви. Процес регулювання здійснюється через різні форми мислення, яке, як доводять і психологи [12; 17], і лінгвісти [5; 14], може здійснюватися у вигляді понять, образних уявлень та чуттєво-споглядальних відображень дійсності. Значить те, з чим безпосередньо співвідноситься мовний знак у момент мовлення, є не предмет чи явище дійсного світу у їх матеріальній сутності, а тільки їх чуттєво-

образне відображення у мозку суб'єкта мовлення. Отже, справжнім референтом мовного знака у предикативній функції є не реально існуючі у позамовній дійсності об'єкти, а їх суб'єктивні чуттєво-споглядальні образи, що виникають у мисленні людини в момент її взаємодії (у даному разі комунікативної взаємодії) з ними. "Не дійсність є змістом лінгвістичних елементів, а наша (існуюча у нашій пам'яті, у нашій свідомості) схема відображення дійсності", – пише, наприклад, А.О. Білецький у своїй статті "Знаковая теория языка" [3, 38].

Треба при цьому зазначити, що такий погляд на природу референта знака був започаткований одним з авторів теорії референції Г. Фреге, який вбачав у "денотаті знака річ, що дана нам у відчуттях" [19, 185].

Референт у такому розумінні нагадує фотографію предмета. Зображений тут предмет не є реально існуючим предметом у притаманних йому фізичних властивостях. Це тільки його зовнішній вигляд, причому далеко не повний. Фотопапір у цій аналогії відіграє приблизно ту ж саму роль, що і слово у мисленні, роль якого, якщо продовжити аналогію, виконує фотошпівка. Аналізуючи реакцію органів чуття людини, мислення "фотографує" їх у слові у формі чуттєво-споглядального образу. Цей образ і є істинним референтом слова (мовного знака). У такій інтерпретації референт стає повноправним елементом структури мовного знака – його позначуваням і, як наслідок, набуває статусу повноцінного лінгвістичного явища поряд із сигніфікатом (означуване) мовного знака та денотатом, які закріплюють у слові, відповідно, поняття про предмет та образне уявлення про нього¹.

2. Серед основних категоріальних ознак референта дослідники називають, у першу чергу, ту особливість, що предмети референції мають реальне існування. Див., наприклад, праці Н.Д. Арутюнової [1, 26], К.С. Доннелана [8, 143], Л. Лінського [11, 169], Е.В. Падучевої [13, 87], П.Ф. Стросона [16, 115] та ін. Дж.Р. Сірль іменує цю ознаку предмета референції "аксіомою існування" [25, 121].

"Аксіома існування" Сірля ґрунтується на декількох постулатах логіко-філософського змісту. По-перше, вона стосується як об'єктів реального світу, так і об'єктів мисленнєвого світу (*monde de fiction*), який втілюється в інтелектуальних витворах людини. На його думку, персонажі Діда Мороза та Шерлока Холмса мають такий же статус реального існування у літературній творчості, як і будь який інший предмет реального світу. Референція до них, вважає Дж.Р. Сірль, не є контраргументом "аксіомі існування". Шерлок Холмс як людина не існує, але він "існує у світі вимислу" [25, 122]. Тому, робить висновок вчений, в акті мовлення, який стосується реальної дійсності, можна реферувати тільки до того, що існує, а в світі художнього вимислу можна реферувати до того, що існує у цьому світі, в тому числі і до реально існуючих предметів та явищ, про які там йдеться [25, 123]².

По-друге, те, до чого реферує мовна одиниця, не має, на думку Сірля, часових обмежень. Учений твердить: "Можна реферувати до того, що існувало, до того, що існуватиме, або до того, що існує у даний момент" [25, 121].

По-третє, оскільки "аксіома існування" відображає онтологічний стан людського буття, то вона не підлягає логічному запереченню. Сказати, що щось не існує, не означає, що воно насправді не існує. "Для того, щоб я міг заперечити існування чогось, воно повинно існувати" – твердить Дж.Р. Сірль [25, 121].

"Аксіома існування" у викладі Сірля висвітлює в основному онтологічний аспект проблеми референції, що, безперечно, недостатньо для розуміння лінгвістичної сутності

¹ Образне уявлення про предмет – це збережений і відтворений у мисленні чуттєво-споглядальний образ раніше сприйнятого предмета чи явища дійсності. На наш погляд, уявлення можна порівняти з малюнком предмета, виконаним "з пам'яті". До речі, на відмінність смислу й денотата (терміном "денотат" учений називає предмет позначення) від уявлення про предмет позначення вказував Г. Фреге [19, 185].

² У своїх міркуваннях Дж.Р. Сірль повторює думки Б. Рассела, який писав у праці "Дескрипції": "Твердити, що існування Гамлета у якомусь з світів, скажемо в уяві Шекспіра, таке ж реальне, як і існування Наполеона у звичайному світі, – означає навмисно вводити в оману інших або ж самому попадати у нечувану помилку. Існує тільки один світ – світ "реальності": фантазії Шекспіра є складовою частиною цього світу, і ті думки, які були у нього в той час, коли він писав "Гамлета", цілком реальні. Такі ж реальні і думки, що виникають у нас при читанні цієї п'єси" [15, 43–44].

референта, оскільки, як відомо, референція – це "функція намірів мовця" [9, 271]. Вона, уточнює зі свого боку Л. Лінський, "характеризує використання мови мовцем і не є властивістю виразів" [11, 161]. Тим більше, додамо від себе, вона не є властивістю позначуваних об'єктів реального світу. Тому цілком зрозуміло, що описати природу референта як мовного явища, не можливо без опори на гносеологічний фактор, тобто без врахування мисленнево-мовної діяльності людини. Маючи на увазі саме цей момент у дослідженні природи референта, Тайн А. ван Дейк пише: "Сам акт референції ґрунтується на нашому знанні про оточуючий світ: референтами нашого повідомлення можуть бути тільки такі об'єкти, про існування котрих (у даному світі) нам відомо" [7, 298].

Принцип "людського фактора", тобто усвідомлення мовцями того, що об'єкт референції повинен мати реальне існування у дійсному чи уявному світах, є основоположним у логіко-семантичних описах явища референції. Трактуючи його як "презумпцію поінформованості" [16, 110–111] або ж як "пресуппозицію чи імплікацію існування об'єкта" [8, 138], вчені вважають даний принцип необхідно методологічною передумовою подальшої конкретизації референта мовного знака, яка здійснюється шляхом його індивідуалізації та ідентифікації.

3. Важливою категоріальною ознакою референтного вживання мовної одиниці є те, що вона індивідуалізує предмет мовлення, виділяє його як окреме явище із множини йому подібних.

Референтне вживання мовних одиниць є, за словами К.С. Доннелана, "засіб забезпечити слухачеві можливість виділити – у реальній дійсності чи в думці – той об'єкт, про який йде мова" [8, 160].

Отже, референт – це чуттєво-споглядальний образ реально існуючого індивідуалізованого предмета мовлення.

Індивідуалізація – це мисленнева операція, яка дозволяє суб'єктам мовлення відмежувати один предмет чи явище від іншого. Вона може здійснюватися шляхом виявлення зовнішніх чи внутрішніх ознак предмета мовлення, шляхом визначення просторово-часових параметрів існування предмета або ж їх кількісної оцінки¹.

4. Ще однією категоріальною характеристикою референта є те, що предмет референції піддається ідентифікації у контексті комунікативного повідомлення.

У теоретичній концепції Дж.Р. Сірля ця категоріальна ознака референта мовного знака іменується "аксіомою ідентифікації".

"Якщо мовець здійснює референцію до об'єкта, – констатує вчений, – тоді він ідентифікує або, у всякому випадку, може, якщо до нього поступає запит, ідентифікувати об'єкт для слухача, виділивши його з-поміж інших об'єктів" [25, 124].

Іншими словами, "аксіома ідентифікації" означає, що об'єкт, до якого реферує мовна одиниця, може постати як уже відомий чи в певному відношенні уже пізнаний учасниками мовного акту. Глибина ознайомлення у даному випадку не відіграє вагомій ролі. Головне, щоб відправник та адресат мовного повідомлення співвідносили мовну одиницю з одним і тим же референтним позначуванням, і саме з тим, а не з іншим.

"Аксіома ідентифікації" об'єкта референції тісно пов'язана з умовою його існування: ідентифікувати можна те, що існує. Див., наприклад, наступне твердження Дж.Р. Сірля: "Якщо мовець ідентифікує об'єкт для слухача, то для того, щоб цей акт був успішним, повинен існувати об'єкт, який ідентифікується, а використовуваний вираз повинен бути достатнім, щоб його ідентифікувати" [25, 185].

Погоджуючись з цим положенням у принципі, вчені, разом з тим, інтерпретують його по-різному, залежно від того, яке розуміння вкладається в поняття "існування". Немало науковців, особливо представників логічної семантики, схильні розглядати питання існування об'єкта референції як суто логіко-філософську категорію. І в результаті їм доводиться розв'язувати проблеми істинності/неістинності сказаного, успішності/неуспішності комунікативного акту, вдалої/невдалої референції тощо – проблеми, дискусії навколо яких

¹ Питання індивідуалізації предмета мовлення ґрунтовно висвітлює Ш. Баллі у своїй всесвітньо відомій праці "Загальна лінгвістика та питання французької мови" [2, 89–90]. Щоправда, автор розглядає дане питання під кутом зору актуалізації поняття.

складають чи не основний зміст більшості досліджень, присвячених теорії референції (див., наприклад, роботи О. Дюкро [22], Ж. Клейбера [23], Р. Мартена [24] та ін.).

Щоби уникнути зазначених проблем та пов'язаних з ними логічних парадоксів, ми говоритимемо про існування об'єктів референції тільки як існування предметів мовлення, які можуть бути реально існуючими предметами, явищами й іншими онтологічними сутностями або умовно існуючими, тобто існуючими у вигляді предметно-семантичних категорій мовлення, що формують номінативний аспект комунікативного повідомлення.

У цьому відношенні ми приєднуємося до думки польської дослідниці І. Беллерт, яка вважає, що "онтологічні судження можуть взагалі не братися до уваги при описі логіко-семантичної структури окремих висловлень, оскільки висловлення природної мови описують реально існуючі ситуації і об'єкти" [4, 184]. Тому, на її думку, "логіко-семантична структура речення: **"Ян був студентом-математиком"** не залежить від того, чи з'являється воно у звичайній бесіді чи в романі, чи є Ян реально існуючою людиною або героєм роману. В обох випадках вживання індекса "Ян" імплікує судження або припущення мовця чи автора, що існує такий єдиний "об'єкт", на який у даний момент вказується – незалежно від того, існує "об'єкт" у дійсності чи у контексті роману, або ж тоді, коли його існування тільки уявне" [4, 184].¹

Нерідко у наукових працях з цієї проблематики поняття "індивідуалізації" об'єкта референції ототожнюється з поняттям "ідентифікації" об'єкта референції. Тобто, індивідуалізований об'єкт мовлення вважається разом з тим ідентифікованим.

Ми вважаємо, що явище індивідуалізації предмета мовлення та його ідентифікація є двома різними категоріальними ознаками референта. На наш погляд, ідентифікація референта – це вищий ступінь його пізнання, порівняно з індивідуалізацією. Ідентифікація спрямована на поглиблення змістової сутності того, що вже індивідуалізовано, тобто виділено із загальної множини потенційно можливих елементів у даній ситуації мовлення. Процес ідентифікації часто спирається на те, що адресат повідомлення вже володіє певним знанням про об'єкт референції. Наприклад: *"Le rire des deux soldats les accompagna tandis qu'ils pénétraient dans la villa. Il y avait deux marches a descendre pour accéder a une vaste pièce où se trouvaient deux lits, une grande table ronde placée au centre, et un petit bureau de bois blanc appuyé au mur devant une fenetre. La fenetre donnait sur le jardin, au pied de la terrasse qu'ils avaient vue de loin"* [B. Clavel, *Le coeur des vivants*].

Наведений тут приклад можна зарахувати до розряду класичних у питанні відображення відмінності між індивідуалізованим предметом мовлення та ідентифікованим.

Автор, описуючи нову обстановку, в якій опинилися герої його роману, зображує усе, що вони побачили, як деяку реальну картину речей, кожній з яких притаманна своя індивідуальна сутність. Дві сходинки, кімната, два ліжка, столи, вікно – усе це постає в уяві читача як реально існуючі предмети, побачені персонажами твору у тій ситуації, де вони щойно опинилися. Отже, у сприйнятті читача названі тут предмети є індивідуалізованими за своєю сутністю, індивідуалізовані тією обстановкою, складовою частиною якої вони є.

Розвиваючи свою оповідь, автор повторно вживає номінативну одиницю **"fenetre"**, співвідносячи її з тим же самим об'єктом позначення, про який йдеться у попередньому реченні. Це те саме вікно, яке побачили герої твору й про що нам, як читачам, уже відомо. У даному випадку ми маємо справу з процесом ідентифікації предмета мовлення. Тобто, референт позначення іменної синтагми **"la fenetre"** є тотожним референту позначення іменної синтагми **"une fenetre"**. Таким чином, індивідуалізований предмет мовлення у першому вживанні номінативної одиниці **"fenetre"** внаслідок анафоричного повторення став ідентифікованим.

Проте це зовсім не означає, що процес ідентифікації є завжди вторинним явищем щодо до процесу індивідуалізації. Ідентифікуючий процес є водночас і індивідуалізуючим. Тому можна твердити, що немає ідентифікації предмета мовлення без одночасної його індивідуалізації, але цілком можлива індивідуалізація предмета мовлення без його ідентифікації, що, власне, має місце у вищенаведеному прикладі.

¹ На цій же позиції стоять Є.В. Падучева [13, 9], О. Дюкро [22, 221] та ін.

Характерними ознаками референтних позначуваних дослідники вважають нерідко такі їх ознаки, як одиничність, конкретність та означеність. Зазначені ознаки, безумовно, властиві референтним позначуваням, однак вони не є визначальними для їх функціонування. Референт – це не обов'язково одиничний елемент позначення, ним може бути й певна множина елементів.

Щодо означеності референта, то можна сказати, що вона властива тільки ідентифікованим об'єктам; індивідуалізовані предмети мовлення можуть залишатися неозначеними, що засвідчує вище наведений приклад.

А що стосується ознаки конкретності, то це надто вульгаризований підхід до тлумачення природи референта, тому що зводиться лише до відношення мовних знаків з об'єктами матеріальної дійсності. На думку Є.В. Падучевої, такий підхід до тлумачення природи референта притаманний роботам прагматичного спрямування, де "референція розуміється у першу чергу як властивість предметних термів. Для лінгвістики, – вважає дослідниця, – більш природною є однакове трактування референції предметних термів і пропозицій; прикріпленість мовного висловлення до дійсності здійснюється не тільки референцією предметних термів, але й референцією компонентів з пропозиційним значенням, які співвідносяться з фактами, подіями, ситуаціями" [13, 10].

Погоджуючись з цією думкою, підкреслимо, що її поділяє переважна більшість дослідників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н.Д. Лингвистические проблемы референции // Новое в зарубежной лингвистике: Сб. ст. Переводы. – М.: Прогресс, 1982. – Вып. 13: Логика и лингвистика (Проблемы референции). – С. 5–40.
2. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка: Пер. с третьего фр. издания. – М.: Изд-во иностр. лит. 1955. – 416 с.
3. Белецкий А.А. Знаковая теория языка // Теоретические проблемы современного советского языкознания. – М.: Наука, 1964. – С. 38–46.
4. Беллерт И. Об одном условии связности текста // Новое в зарубежной лингвистике: Сб. ст. / Переводы. – М.: Прогресс, 1978. – Вып. 8: Лингвистика текста. – С. 172–207.
5. Горский Д.П. Роль языка в познании // Мышление и язык. – М.: Госполитиздат, 1957. – С. 73–116.
6. Гуренко Л.И. Неопределенный артикль – маркер единичной расчлененности имени существительного (На материале современного англ. яз.): Дис. ... канд. филол. наук. – Пятигорск, 1978. – 188 с.
7. Дейк Т.А. ван. Вопросы прагматики текста // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1978. – Вып. 8: Лингвистика текста. – С. 259–336.
8. Доннелан К.С. Референция и определенные дескрипции // Новое в зарубежной лингвистике: Сб. ст. Переводы. – М.: Прогресс, 1982. – Вып. 13: Логика и лингвистика (Проблемы референции). – С. 134–160.
9. Дюкро О. Неопределенные выражения и высказывания // Новое в зарубежной лингвистике: Сб. ст. Переводы. – М.: Прогресс, 1982. – Вып. 13: Логика и лингвистика (Проблемы референции). – С. 263–291.
10. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н. Ярцева. – М.: Сов. энциклопедия, 1990. – 685 с.
11. Линский Л. Референция и референты // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1982. – Вып. 13: Логика и лингвистика (Проблемы референции). – С. 161–178.
12. Нечипоренко В.Ф. Проблемы лингвобиологии. Биологические аспекты мышления и речи. – М., 1982. – 70 с.
13. Падучева Е.В. Высказывание и его соотношенность с действительностью. – М.: Наука. – 1985. – 270 с.
14. Панфилов В.З. Взаимоотношение языка и мышления. – М.: Наука, 1971. – 232 с.
15. Рассел Б. Дескрипции // Новое в зарубежной лингвистике: Сб. ст. Переводы. – М.: Прогресс, 1982. – Вып. 13: Логика и лингвистика (Проблемы референции). – С. 41–54.
16. Стросон П.Ф. Идентифицирующая референция и истинностное значение // Новое в зарубежной лингвистике: Сб. ст. Переводы. – М.: Прогресс, 1982. – Вып. 13: Логика и лингвистика (Проблемы референции). – С. 109–133.
17. Тихомиров О.Н. Психология мышления. – М.: Изд-во Москов. ун-та, 1984. – 270 с.
18. Уфимцева А.А. Семантика слова // Аспекты семантических исследований. – М.: Наука, 1980. – С. 5–80.

19. Фреге Г. Смысл и денотат // Семантика и информатика. – М., 1977. – Вып. 8. – С. 181–210.
20. Чейф У. Данное, контрастивность, определенность, подлежащее, топик и точка зрения // Новое в зарубежной лингвистике: Сб. ст. Переводы. – М.: Прогресс, 1982. – Вып. 11: Современные синтаксические теории в американской лингвистике. – С. 277–316.
21. Benveniste E. Problèmes de la linguistique générale. – P.: Gallimard, 1966. – Т. 1. – 356 p.
22. Ducrot O. Dire et ne pas dire. Principes de sémantique linguistique. – 3ème éd., corrigée et augmentée. – P.: Hermann, 1991. – 327 p.
23. Kleiber G. Problèmes de référence. Descriptions définies et noms propres. – P.: Klincksieck, 1981. – 538 p.
24. Martin R. Pour une logique du sens. – P.: Presses universitaires de France, 1983. – 268 p.
25. Searle J.R. Les actes de langage. Essai de philosophie de langage. – P.: Hermann, 1972. – 261 p.
26. Dictionnaire de la linguistique/Sous la direction de G.Mounin. – P.: Presses universitaires de France, 1974. – 340 p.

Світлана Притолок

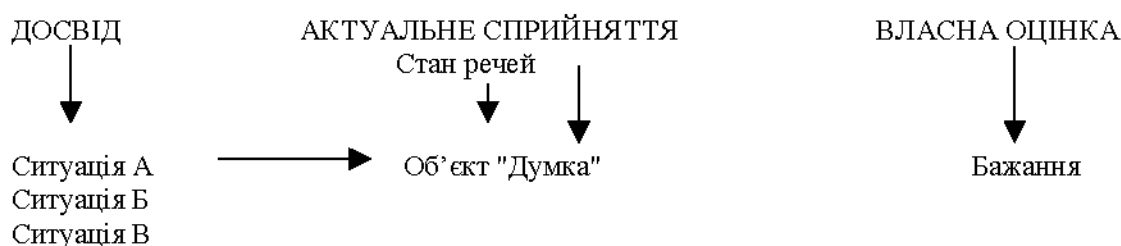
ДО ПИТАННЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ЕМОТИВІВ. МОДАЛЬНІСТЬ ТА ЕМОТИВНІСТЬ

Відношення мовознавства до сфери "мова та емоції" було довгий час швидше відношенням мачухи до пасербиці. В останній період інтерес до цієї проблеми безперервно зростає. Лінгвістами було здійснено ряд досліджень мовної маніфестації емоцій та статистично проаналізовано умови їх виникнення.

Емоція – інтенціональний стан, специфічне значення, яке може систематично висловлювати людина за допомогою мовних структур. Вони виникають лише тоді, коли заторкуються інтереси, цілі чи потреби людини. Емоція, як правило, є "[...] спонтанною реакцією на певний стан речей або оцінюючим сприйняттям стимулюючої ситуації" [1, 169]. Ізард [2, 128–135] вважає, що емоція складається з трьох аспектів чи компонентів, до яких відносять:

- а) переживання та усвідомлене сприйняття емоцій;
- б) процеси, що відбуваються у нервовій, ендокринній, дихальній та ін. системах організму;
- в) виразні комплекси емоцій, котрі можна спостерігати, напр., міміка.

Дослідження окремих емоцій засвідчує, що характеризувати їх можна лише у взаємозв'язку із ситуативними умовами. Фрідріх [3, 196] зазначає, що поряд із умовами актуальної ситуації, в емоційний досвід особи А входить досвід із подібних попередніх ситуацій (так зване поняття очікування). Розглянемо схему переживання емоцій:

Під час перебігу емоційного переживання людина звертається до попереднього досвіду, подібної ситуації емоційного переживання. Очікувальне ставлення виникає з індивідуального ставлення особи. В актуальній ситуації людина сприймає об'єкт чи стан речей та оцінює їх як бажаний чи небажаний для неї.

Перебіг емоційних переживань є до цього часу не повністю описаним. Особливо сильними є ті, що пов'язані із психологічними змінами. Так, наприклад, сльози можуть супроводжувати радість чи сум, або ж такі стани, як виснаження чи біль.

Когнітивна оцінка є важливою складовою емоції, а психологічна реакція – супроводжуючим елементом. Дослідження лінгвістів довели, що подібні між собою емоції супроводжують подібні фізіологічні симптоми [4, 464]. Результати проведених експериментів свідчать про те, що відмінності у "профілях фізіологічних симптомів" (напр.: почервоніння, піт, прискорене серцебиття) між семантично несхожими емоціями є більшими, ніж між семантично